

BARQAROR RIVOJLANISHGA ERISHISHDA IQTISODIY O‘SISHNING ROLI: INVESTITSİYALAR, INFRATUZILMA VA TEXNOLOGIK INNOVATSİYALAR

¹Akramov Mirzaqosim Baxtiyorjon o‘g‘li, ²Abdupattoyev Sanjarbek Mirsodiq o‘g‘li,
³Kurbanov Muzaffar Ummatovich

^{1,2}Qo‘qon davlat pedagogika instituti maktab menejmenti talabalari

³Ilmiy rahbar, Qo‘qon davlat pedagogika instituti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10799622>

Annotatsiya. Barqaror rivojlanishga erishish zamonaviy iqtisodiy siyosatning asosiy ustuvor yo‘nalishlaridan biridir. Ushbu maqolada investitsiyalar, infratuzilma va texnologik innovatsiyalarga e‘tibor qaratgan holda ushbu jarayonda iqtisodiy o‘shishning rolini ko‘rib chiqiladi. Tadqiqot nazariy tushunchalar va empirik ma‘lumotlarni tahlil qilishga asoslangan bo‘lib, bu elementlar barqaror rivojlanishga qanday hissa qo‘shishini ko‘rsatadi. Iqtisodiy o‘shishga investitsiyalar barqaror rivojlanishning ijtimoiy, ekologik va iqtisodiy jihatlariga ta‘sir ko‘rsatadigan mexanizmlar muhokama qilinadi. Shuningdek, infratuzilmani rivojlantirishning barqaror rivojlanish uchun zarur bo‘lgan resurslar va xizmatlardan foydalanishni ta‘minlashning asosiy omili sifatida ahamiyati ko‘rib chiqiladi. Resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish, atrof-muhitga salbiy ta‘sirni kamaytirish va iqtisodiy o‘shishni rag‘batlantirishda texnologik innovatsiyalarning roliga alohida e‘tibor qaratilmoqda. Xulosa barqaror rivojlanishga erishish uchun investitsiyalar, infratuzilma va texnologik innovatsiyalar o‘rtasidagi munosabatni hisobga olgan holda iqtisodiyotni rivojlantirishga kompleks yondashuv zarurligi to‘g‘risida xulosa chiqaradi.

Kirish. Zamonaviy dunyoda barqaror rivojlanish davlatlar va jamoat tashkilotlari uchun tobora muhim maqsadga aylanmoqda. Ushbu kontseptsiya kelajak avlodlarning o‘z ehtiyojlarini qondirish qobiliyatiga putur etkazmasdan, jamiyatning hozirgi ehtiyojlarini qondiradigan rivojlanish sharoitlarini yaratishni o‘z ichiga oladi. Shu nuqtai nazardan, iqtisodiy o‘shish asosiy rol o‘ynaydi, chunki u ijtimoiy farovonlik va hayot sifatini yaxshilash uchun harakatlantiruvchi kuchdir.

Ushbu maqolaning maqsadi iqtisodiy o‘shish va barqarorlik o‘rtasidagi bog‘liqlikni ko‘rib chiqish, bu jarayonda investitsiyalar, infratuzilma va texnologik innovatsiyalarning roliga e‘tibor qaratishdir. Ushbu mavzuni o‘rganish nafaqat dolzarb, balki makroiqtisodiy darajada rivojlanish strategiyalarini samarali shakllantirish uchun ham zarurdir.

Maqolaning birinchi qismi investitsiyalarning iqtisodiy o‘shishga ta‘sirini va ularning barqaror rivojlanishni ta‘minlashdagi rolini tahlil qilishga qaratilgan. Ikkinchi qism infratuzilmani rivojlantirishning muhimligini barqaror iqtisodiy o‘shish uchun qulay shart-sharoitlarni yaratishga hissa qo‘shadigan omil sifatida ko‘rib chiqadi. Nihoyat, uchinchi qism texnologik innovatsiyalarning iqtisodiy o‘shishni rag‘batlantirish va barqaror rivojlanishga erishishdagi hissasini muhokama qiladi. Ushbu jihatlarni tahlil qilish iqtisodiy o‘shish va barqaror rivojlanish o‘rtasidagi o‘zaro ta‘sirning asosiy mexanizmlarini ochib beradi va barqaror va farovon kelajakka erishish uchun maqbul strategiyalarni aniqlaydi.

Hozirgi bosqichda iqtisodiyotning innovatsion yo‘lga o‘tishining muqarrarligi mamlakatning iqtisodiy o‘shishini tezlashtirish, uning texnologik va ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi, jahon bozorida iqtisodiy xavfsizlik va raqobatbardoshlikni ta‘minlashning muhim omillaridan biridir. Iqtisodiyotni rivojlantirishning innovatsion yo‘li innovatsiyalarni izlash, tayyorlash, yaratish, amalga oshirish va tijoratlashtirish jarayoniga asoslanadi, ya‘ni g‘oyaning to‘g‘ridan-

to‘g‘ri innovatsiyaga aylanishini ta‘minlash. Zamonaviy raqobatbardosh ishlab chiqarish ilmiy va texnik potentsialni to‘liq amalga oshirmasdan mumkin emas, shu bilan birga nafaqat ilmiy va texnik resurslarning miqdori, balki sifati, innovatsiyalarni boshqarish va ixtirolarni qo‘llab-quvvatlash tizimini takomillastirish alohida ahamiyatga ega.

Adabiyotlar tahlili. Iqtisodiy o‘shish va barqaror rivojlanish zamonaviy iqtisodiy nazariya va amaliyotning ikkita muhim jihati hisoblanadi. Ko‘plab tadqiqotlar va ilmiy ishlar o‘zaro bog‘liqlikni tahlil qilib, ushbu munosabatlarni belgilovchi asosiy omillarni ochib beradi. Adabiyotda o‘rganilgan asosiy jihatlardan biri bu barqaror iqtisodiy o‘shishga erishishda investitsiyalarning roli. Jon Maynard Keynes va undan keyingi iqtisodchilar tomonidan olib borilgan tadqiqotlar investitsiyalarning iqtisodiy o‘shish va ish o‘rinlarini yaratish uchun stimulyator sifatida muhimligini ta‘kidlaydi. Bundan tashqari, Brutlandiya komissiyasi kabi barqaror rivojlanish nazariyasini rivojlantirish bo‘yicha ishlar uzoq muddatli farovonlikni ta‘minlash uchun ekologik barqaror loyihalarga investitsiyalarni yo‘naltirish zarurligini ko‘rsatadi.

Infratuzilma sohasida ko‘plab tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, infratuzilmani rivojlantirish iqtisodiy o‘shishni qo‘llab-quvvatlash va rag‘batlantirishning asosiy omilidir. Romerning infratuzilma kapitali nazariyasi kabi ishlar infratuzilmaning mehnat unumdorligini oshiruvchi va ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytiradigan omil sifatida rolini ta‘kidlaydi, bu esa iqtisodiy o‘shishga yordam beradi.

Texnologik innovatsiyalar ham barqaror rivojlanishga erishishning asosiy elementi hisoblanadi. Jozef Shumpeterning tadqiqotlari kabi ishlar iqtisodiy o‘shishni rag‘batlantirish va mehnat unumdorligini oshirishda innovatsiyalarning rolini ta‘kidlaydi. Zamonaviy tadqiqotlar, shuningdek, barqaror rivojlanishga erishish uchun resurslarni tejaydigan va ekologik barqaror texnologiyalarni yaratish uchun texnologik innovatsiyalarni yo‘naltirish muhimligini ta‘kidlaydi. Adabiyotlarni ko‘rib chiqish iqtisodiy o‘shish va barqaror rivojlanish o‘rtasidagi munosabatlarning murakkab va o‘zaro bog‘liq tabiatini aniqlashga, shuningdek, ushbu munosabatlarni belgilovchi asosiy omillarni aniqlashga imkon beradi.

Tadqiqot va tahlil. Investitsiyalarning iqtisodiy o‘shishga ta‘siri va uning barqaror rivojlanishdagi rolini tahlil qilish zamonaviy iqtisodiy dinamikani tushunishning asosiy jihati hisoblanadi. Investitsiyalar iqtisodiy o‘shishni rag‘batlantirishda hal qiluvchi rol o‘ynaydi, chunki ular ishlab chiqarishni ko‘paytirish, yangi ish o‘rinlarini yaratish, mehnat unumdorligini oshirish va bozorlarni kengaytirishga yordam beradi. Investitsiyalar yangi uskunalarni sotib olishga, yangi texnologiyalarni ishlab chiqarishga, ishlab chiqarish quvvatlarini kengaytirishga va iqtisodiyotning o‘shishini rag‘batlantiradigan boshqa tadbirlarga qaratilgan.

Bundan tashqari, barqaror rivojlanish sharoitida investitsiyalar iqtisodiyotni yanada ekologik va ijtimoiy barqaror yo‘nalishga yo‘naltirish uchun juda muhimdir. Toza va qayta tiklanadigan energiya manbalariga sarmoya kiritish, ifloslantiruvchi chiqindilarni kamaytirish, toza texnologiyalar va infratuzilmani rivojlantirish atrof – muhitga salbiy ta‘sirni kamaytirishga va barqaror rivojlanishni ta‘minlashga yordam beradi.

Biroq, barcha investitsiyalar barqaror rivojlanishga hissa qo‘sha olmaydi. Masalan, atrof-muhitning yuqori darajada ifloslanishi yoki tabiiy resurslardan oqilona foydalanmasdan foydalanish bilan bog‘liq bo‘lgan sanoat investitsiyalari atrof-muhitning buzilishiga olib kelishi va iqtisodiyotning uzoq muddatli barqarorligiga tahdid solishi mumkin.

Shunday qilib, nafaqat iqtisodiy o‘shish uchun investitsiyalarni rag‘batlantirish, balki ularni barqaror rivojlanishga yordam beradigan loyihalarga, shu jumladan ekologik va ijtimoiy

mas’uliyatli investitsiyalarga yo’naltirish muhimdir. Faqatgina ushbu yondashuv uzoq muddatda iqtisodiyotning barqaror rivojlanishini ta’minlaydi.

Iqtisodiy o’sishga investitsiyalarning yo’nalishlari va ustuvorliklari va ularning barqaror rivojlanishdagi roli har xil bo’lishi mumkin va har bir mamlakat yoki mintaqaning o’ziga xos sharoitlariga bog’liq. Biroq, aniqlanishi mumkin bo’lgan ba’zi umumiy yo’nalishlar va prinsiplar mavjud:

Inson kapitaliga investitsiyalar - investitsiyalarning ustuvor yo’nalishlari ta’lim, sog’liqni saqlash va ijtimoiy himoya hisoblanadi. Inson kapitalining rivojlanishi mehnatning malakasi va mahsuldorligini oshiradi, bu esa iqtisodiy o’sishga yordam beradi. Bundan tashqari, ijtimoiy sohaga sarmoya kiritish hayot sifatini yaxshilaydi va barqaror rivojlanishni ta’minlash uchun muhim bo’lgan ijtimoiy barqarorlikni ta’minlaydi.

Infratuzilmaga investitsiyalar - transport, energetika, kommunikatsiya va boshqa infratuzilma turlarini rivojlantirish iqtisodiyotning yanada samarali ishlashi uchun sharoit yaratadi va turli sohalarga investitsiyalarni rag’batlantiradi. Bundan tashqari, infratuzilma loyihalari, ayniqsa ekologik barqarorlikka qaratilgan loyihalar atrof-muhit sifatini yaxshilash va barqarorlikni ta’minlashga yordam beradi.

Texnologik innovatsiyalarga investitsiyalar - yangi texnologiyalar va innovatsiyalarni rivojlantirish mehnat unumdorligini oshirish, mahsulot va xizmatlar sifatini yaxshilash va yangi bozorlarni yaratishda muhim rol o’ynaydi. Ilmiy-tadqiqot ishlariga sarmoya kiritish, yangi texnologiyalarni joriy etish va iqtisodiyotni raqamlashtirish iqtisodiy o’sishni sezilarli darajada tezlashtirishi va barqaror rivojlanishga yordam berishi mumkin.

Yashil texnologiyalar va infratuzilmaga investitsiyalar - ekologik barqarorlik barqaror rivojlanishning tobora muhim jihatiga aylanmoqda. Qayta tiklanadigan energiyaga sarmoya kiritish, resurslardan samarali foydalanish, chiqindilarni boshqarish va boshqa ekologik toza texnologiyalar va loyihalar atrof-muhitga salbiy ta’sirni kamaytirishga va iqtisodiyotning uzoq muddatli barqarorligini ta’minlashga yordam beradi.

Ijtimoiy mas’uliyatli loyihalarga investitsiyalar - korporativ ijtimoiy mas’uliyat va qashshoqlik, tengsizlikka qarshi kurashish, kichik va o’rta korxonalarni qo’llab-quvvatlash va ijtimoiy adolatning boshqa jihatlariga qaratilgan ijtimoiy loyihalarga investitsiyalar ham barqaror rivojlanishga erishish uchun muhimdir.

Ushbu investitsiya yo’nalishlarining samarali kombinatsiyasi iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik jihatlarni hisobga olgan holda nafaqat iqtisodiy o’sishga, balki barqaror rivojlanishga ham hissa qo’shishi mumkin.

“Innovatsiya” toifasiga nazariy yondashuvlarning ko’pligi, ularning tasniflarining noaniqligi, tadqiqotlarda yagona metodologiyaning yo’qligi, shuningdek innovatsion siyosat kontseptsiyasidagi noaniqlik ilg’or innovatsion texnologiyalarni joriy etish asosida mamlakatni texnik-iqtisodiy rivojlantirishning uzoq muddatli strategiyasini shakllantirishni qiyinlashtiradi. Hozirgi vaqtda innovatsiyalarni turli mezonlarga ko’ra tasniflashning ko’plab variantlari mavjud, ularning ba’zilari bir-birini to’ldiruvchi va bir-birini to’ldiruvchi bo’lib, u yoki bu xususiyatlarga ko’ra ajratilgan innovatsiyalarning ayrim turlari bir-birini takrorlaydi. Shu munosabat bilan, tadqiqot ob’ekti va predmetiga qarab, innovatsiyalarni quyidagicha ko’rib chiqish mumkin: jarayon, natija, tizim, o’zgarish. "Innovatsiya" toifasini tahlil qilish, tasniflashning asosiy mezonlari jamiyatning texnik-iqtisodiy taraqqiyoti darajasini aks ettiradigan va biznes tsikllari va to’lqinlarini belgilaydigan potentsial va yangilik darajasi mezonidir degan xulosaga kelishimizga imkon beradi.

Innovatsiya, aksariyat tadqiqotchilarning fikriga ko'ra, mutlaqo yangi mahsulot yoki texnologiya bo'lib, u xavfli xarakterga ega bo'lgan maqsadli innovatsiyalarning yakuniy natijasidir. Innovatsion jarayon-bu fundamental va amaliy tadqiqotlar, tajriba-konstruktorlik ishlanmalari, marketing, ishlab chiqarish, sotish bosqichlari orqali g'oyani mahsulotga izchil aylantirish jarayoni. Innovatsion faoliyat-bu kelajakda kompaniyaning ishlab chiqarish faoliyatining asosi bo'ladigan yangi tovarlar, xizmatlar, texnologiyalarni ishlab chiqish, yaratish va joriy etish mexanizmi bo'lib, ularni amalga oshirish kompaniyalarning daromadlari va raqobatbardoshligini ta'minlaydi. Umuman olganda, innovatsion jarayon bir necha bosqichda, shu jumladan ma'lum bir kichik bosqichlarni o'z ichiga oladi, uning doirasida g'oya innovatsiyaga, innovatsiyaga va to'g'ridan-to'g'ri iqtisodiy o'sishga olib keladigan innovatsiyaga aylanadi.

Innovatsiyalar to'plami tanqidiy texnologiyalar vektori bilan belgilanadi va makro texnologiyalar va metatexnologiyani o'z ichiga oladi. Makro texnologiyalarning o'ziga xos xususiyati shundaki, ular asosan ijtimoiy texnologiyalarni hisobga olmagan holda, inson kapitalining rivojlanishiga asoslangan texnologik jarayonlarga ega. Ya'ni, mamlakatning texnologik asoslarini o'zgartirish uchun mo'ljallangan texnologiyalar. O'z navbatida, metatexnologiya to'g'ridan-to'g'ri odamga va faqat u orqali iqtisodiyotning texnologik asosini ta'sir qilish va o'zgartirishga qaratilgan. Makro texnologiyalar va metatexnologiya-bu barcha fuqarolar tomonidan ular uchun to'lanadimi yoki yo'qmi, birgalikda iste'mol qilinadigan jamoat mollari. Innovatsiya dastlab jamoat mollari bo'lib, ularning ba'zilari rivojlanib borishi bilan xususiy tovarlar toifasiga kiradi.

Ilmiy-texnik taraqqiyotning ekzogenligi/endogenligi o'sish omillari, oraliq (innovatsion) va yakuniy mahsulotni hisobga olgan holda neokeynsian (R. Xarroda, E. Domar [1]) va neoklassik iqtisodiy o'sish modellarining (R. Solow) qiyosiy tahlili zamonaviy sintetik (innovatsion) o'sish modellarida barqaror iqtisodiy o'sish omili sifatida innovatsiyalar va ilmiy-texnik taraqqiyotning endogen tabiati to'g'risida xulosa chiqarishga imkon beradi. (P. Romera [2], Grossman-Helpman [3] va boshqalar).

Zamonaviy iqtisodiy o'sishning o'ziga xos xususiyati fanning so'nggi yutuqlaridan (makro texnologiyalar deb ataladigan) foydalanadigan yangi yutuqli texnologiyalarning paydo bo'lishi va joriy etilishi, mezo va makro darajada integratsiyalashgan va innovatsiyalarni joriy etish va yangi texnologiyalarni taqsimlash bilan birga keladigan institutlar majmuasini qamrab olgan milliy innovatsion tizimlarning shakllanishi. Makro texnologiyalarning mavjudligi mamlakatning ilmiy-texnik rivojlanishining o'ziga xos ko'rsatkichidir, mamlakatga xorijiy kapitalning kirib kelishi, jahon innovatsion bozorlari bilan munosabatlarni tezlashtirish va mustahkamlash, mamlakatning raqobatbardoshligini oshirish.

Bugungi kunda makro texnologiyalarda yetakchi davlatlar AQSh, Germaniya, Yaponiya. Biroq, makro texnologiyalar bilan bir qatorda, metatexnologiyani farqlash kerak, ularning o'ziga xosligi va asosiy ajralib turadigan xususiyati shundaki, ularni qo'llash haqiqati avtomatik ravishda ularni qo'llaydigan har qanday tomon uchun ushbu texnologiyalarni ishlab chiquvchi bilan har qanday raqobatni imkonsiz qiladi [6]. Shuni ta'kidlash kerakki, global iqtisodiyotning texnik-iqtisodiy rivojlanishi texnologik rejimlarning o'zgarishi asosi inson kapitalini boshqarishda eng yangi texnologiyalardan foydalanmasdan radikal mahsulot va jarayon innovatsiyalari bo'lganligini ko'rsatadi, natijada beshinchi texnologik tartib yuqori texnologiyalar tarmoqlari texnologiyalaridan foydalanishga asoslangan.

Xulosa. Jahon hamjamiyati oldida turgan zamonaviy muammolar nuqtai nazaridan iqtisodiy o'sish va barqaror rivojlanish masalalari tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ushbu

maqolada investitsiyalar, infratuzilma va texnologik innovatsiyalarga e'tibor qaratgan holda barqaror rivojlanishga erishishda iqtisodiy o'sishning roli ko'rib chiqildi.

Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, investitsiyalar iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishda muhim rol o'ynaydi, chunki ular ishlab chiqarishni ko'paytirish, yangi ish o'rinlari yaratish va bozorlarni kengaytirishga yordam beradi. Biroq, barqaror rivojlanishni ta'minlash uchun investitsiyalarni ekologik va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlaydigan loyihalarga yo'naltirish kerak.

Infratuzilma, shuningdek, iqtisodiyotning yanada samarali ishlashi va aholining hayot sifatini yaxshilash uchun sharoit yaratib, barqaror rivojlanishni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Texnologik innovatsiyalarning rivojlanishi, ayniqsa toza texnologiyalar sohasida, barqaror rivojlanishga sezilarli ta'sir ko'rsatadi, mehnat unumdorligini oshiradi va atrof-muhitga salbiy ta'sirni kamaytiradi. Biroq, barqaror rivojlanishga muvaffaqiyatli erishish uchun iqtisodiy o'sish, ijtimoiy rivojlanish va ekologik barqarorlik o'rtasidagi munosabatni hisobga olgan holda kompleks yondashuv zarur. Infratuzilma va texnologik innovatsiyalarga yo'naltirilgan investitsiyalar barcha rivojlanish imkoniyatlaridan teng foydalanish imkoniyatini ta'minlash uchun ijtimoiy ehtiyojlar va ustuvorliklar bilan muvofiqlashtirilishi kerak. Faqat davlatlar, biznes va jamiyatning birgalikdagi sa'y-harakatlari orqali barqaror iqtisodiy o'sish va zamonaviy dunyo oldida turgan qiyinchiliklarni yengish uchun qulay sharoitlar yaratilishi mumkin.

REFERENCES

1. Harrod R. Towards the theory of economic dynamics. <http://orel.rsl.ru/nettext/economic/harrod/neoksodl.htm>.
2. Romer P.M. Science, Economic Growth and Public Policy, 1996. <http://www.stanford.edu/%7Epromer>.
3. Helpman E. The Mystery of Economic Growth, 2004. <http://post.economics.harvard.edu/faculty/helpman/helpman.html>.
4. Клейман Ю.А. Роль макротехнологий в повышении национальной конкурентоспособности России // Инновационный фактор национальной и региональной конкурентоспособности России: материалы Междунар.науч.-практ. конф. Краснодар, 2006.
5. M.U.Kurbanov. The importance of small business and private entrepreneurship in raising the level of employment. *European Journal of Business and Social Sciences* 7 (5), 665-6718.
6. Ш.Э.Отажанов, М.У.Курбанов. РОЛЬ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ НАУКИ В ВОСПИТАНИИ ПАТРИОТИЗМА У МОЛОДЕЖИ-Ученый XXI века, 2016